

Försvarshögskolan

Information och makt

Svenska militärattachéers rapportering gällande Norge och Ryssland 1914–1918 sett
ur ett underrättelsepolitiskt perspektiv.

Philip Ångquist

C-uppsats Militärhistoria HT 2023

Handledare: Pia Molander

Abstract:

Using a qualitative text analysis tying into the hermeneutic tradition, this study aims to explain how Swedish military attachés, as part of the process of professionalization, reported information as possible proponents of their own armed service during WW1. Michael I. Handel's taxonomy, including four definitions of politics in the intelligence process, will here be used to analyze how the interests of the Swedish army as a stakeholder in the competition for state funds came to light in intelligence reporting. Based on the perceived conflict between a "professional intelligence culture" and the political use of intelligence, Handel's taxonomy will also be used to discuss the attachés attitudes regarding the relationship between professional military officers and political decision making. These conclusions are made to create a Swedish historical perspective in research geared towards the politicization of intelligence, a field dominated by Anglo-Saxon perspectives and generalizations based on empirical findings not necessarily relevant to Swedish conditions. This study is therefore an attempt at relating the Swedish intelligence history to the phenomenon of intelligence politicization in an era where the professionalization of the military trade was highly prevalent. The study concludes that the reports show a tendency, with slight exceptions, where the attachés defend and propagate the interests of the army. This especially in cases where there is a clear rival in the competition for state funding within a political bargaining process, here exemplified by the Swedish navy. Cultural ideals emphasizing professional judgements over political opportunism, where officers who can propagate military demands in spite of political opposition are idealized, come to light in the reports. This suggests that the socioprofessional change within the Swedish officer corps between 1890-1914 coincides with a will to speak truth to power in line with the interests of military professionals.

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
1. Inledning.....	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Forskningsläge.....	4
1.3 Problemformulering.....	11
1.4 Syfte och frågeställningar.....	12
1.5 Avgränsningar.....	13
2. Teoretiskt ramverk.....	14
2.1 Teoretisk diskussion.....	14
3. Metod och material.....	16
3.1 Metodologisk diskussion.....	16
3.2 Val av källmaterial och källkritik.....	18
4. Undersökning, empiri, analys.....	20
4.1 Första operationaliserade frågeställningen.....	20
4.1.1 Frågan om reservtrupper och utbildning av reservunderbefäl.....	20
4.1.2 Frågan om flottans roll inom den svenska krigsmakten	24
4.1.3 Övningsfrågan.....	28
4.2 Andra operationaliserade frågeställningen.....	34
5. Resultatdiskussion.....	40
6. Slutdiskussion.....	43
7. Käll- och litteraturförteckning.....	46

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Mot bakgrund av krigets modernisering och tyska militära framgångar under 1800-talets senare hälft kom den svenska krigsmaktens relativa efterblivenhet att aktualiseras inom försvarsvänliga kretsar.¹ Idén om att befälen skulle erhålla fast heltidsanställning och att en utbredd värnplikt skulle införas som en del i upprättandet av ett tidsenligt försvar kom här i konflikt med de som värnade om indelningsverket. Efter successiva försvarsreformer kom Sverige år 1901 att ersätta indelningsverket med ett värnpliktssystem i linje med ”värnpliktsvännernas” strävanden. I formuleringen av den svenska säkerhets- och utrikespolitiken kom här militära intressen i konflikt med det överhängande politiska styret.² I samklang med parlamentarismens, demokratin och de moderna partigrupperingarnas framväxt i Sverige kom det allmänna intresset för säkerhets- och utrikespolitiska frågor att öka.³ Även om den svenska försvarspolitik sedan 1800-talets senare hälft cementerats kring periferiförsvaret och neutralitet som koncept, rådde det meningsskiljaktigheter kring utformningen av de stridskrafter som skulle verka för dess efterlevnad.

Mellan 1890 och 1914 skedde en socioprofessionell förändring inom den svenska officerskåren, där adelns minskade dominans tillsammans med heltidstjänstgöring och en starkt förbättrad teoretisk utbildning kom att skapa en ny, professionell typ av officer.⁴ Detta kan ses som en del av en övergripande professionaliseringsprocess, där krigets modernisering ökade behovet av specialistkompetens, inte minst på underrättelseområdet.⁵ Hur detta kom till uttryck i svensk militärattachéapportering under första världskriget, sett ur en underrättelsepolitisk synvinkel, ligger i fokus för detta arbete.

---

¹ Cronenberg, Arvid. Säkerhetspolitik och krigsplanering: Huvudlinjer i arméns operativa planering 1906–1945. I *Neutralitet och försvar: Perspektiv på svensk säkerhetspolitik 1809–1985*, Bo Hugemark (red.). Stockholm: Norstedts Tryckeri, 1986. 51–52.

² Westberg, Jacob. *Svensk neutralitetspolitik*. Stockholm: SNS Förlag, 2010, 28.

³ Cronenberg, 1985, 55–58.

⁴ Artéus, Gunnar. Den svenska officerskårens politiska uppfattning år 1914. I *Mellan björnen och örnen: Sverige och Östersjöområdet under det första världskriget 1914–1918*. Johan Engström, Lars Ericson (red.). Visby: Gotlands Fornsal, Landsarkivet. Stockholm: Armémuseum, Krigsarkivet, 1994, 83–86.

⁵ Åselius, Gunnar. Militärattachéerna i S:t Petersburg: En undersökning av det svenska underrättelseväsendets professionalisering 1885–1917, *Militärhistorisk tidskrift*, 1990, 7-8.

1.2 Forskningsläge:

Studiet av militära kulturer är i sig inget nytt och kan ses som en del av den ”kulturella vändning” som sedan socialhistoriens uppsving på 1960-talet präglade historievetenskapen.⁶ Samtidigt är studier specifikt inriktade på rollen av strategiska kulturer inom underrättelseverksamhet ett relativt nytt forskningsområde, där många av alstren är inriktade på länder såsom USA och Storbritannien.⁷ Samtidigt saknas en konsensus gällande effekterna av underrättelsefunktionens professionalisering i forskningen, där ett kulturellt perspektiv kan bredda förståelsen för underrättelseverksamhet. Här lyfts militärattachén som en del i ett större militärpolitiskt sammanhang, där forskningen pekat på en pluralism i dynamiken inom västerländsk underrättelseverksamhet.

Nik Brandal, Eirik Brazier och Ola Teige har i en komparativ studie jämfört den byråkratiska utvecklingen inom kontraspionage i Skandinavien under första världskriget. Deras slutsats är att första världskrigets som ekonomisk och social kris kom att legitimera en ökad statlig intervention i den privata sfären, där en allmän rädsla för spioner och invandrare kom att aktualisera en politisk vilja till ökad statlig övervakning.⁸ Detta, menar de, kom att öppna upp möjligheten för så kallade ”byråkratiska entreprenörer” inom de skandinaviska underrättelseväsendena att expandera sina mandat och organisationer. Detta med motivet att de verkade för statens säkerhetsintressen i en tid där totala det kriget både krävde och möjliggjorde för en ökad statlig kontroll av civilsamhället.

Wilhelm Agrell har i linje med detta även lyft fram första världskriget som en period av särskild vikt för utvecklingen av vad han kallar den ”nationella underrättelsefunktionen”.⁹ Varje organisation som direkt eller indirekt stödjer nationens politiska kurs genom att samla in underrättelser utanför landets gränser innefattas i denna definition.¹⁰ Här menar Agrell att det i västvärlden inte är fråga om en enhetlig statlig funktion, utan snarare en summa företag, organisationer och

---

⁶ Black, Jeremy. *War and the Cultural Turn*. Cambridge, UK: Polity Press, 2012. 153-154.

⁷ Duyvesteyn, Isabelle. Intelligence and Strategic Culture: Some Observations, i *Intelligence and Strategic Culture*, Isabelle Duyvesteyn (red.). London, New York: Routledge, 2013. 84.

⁸ Brandal, Nik, Brazier, Eirik och Teige, Ola. Securing the state: The First World War and the birth of the modern surveillance state in Scandinavia. i *Histories of Surveillance from Antiquity to the Digital Era*. Andreas Marklund, Laura Skouvig (red.). London, New York: Routledge, 2021. 105-121.

⁹ Agrell, Wilhelm. *Underrättelserevolutionen*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, 1978, 13.

¹⁰ Agrell, 1978, 6-7.

regeringsorgan som är mer eller mindre beroende av varandra. Samhällsstrukturen blir enligt denna utsago gränssättande för relationen mellan organisationerna inom den ”nationella underrättelsefunktionen”. Agrell ser här underrättelseverksamhet som ett fenomen vilket uppstår för att understödja en stats, ett företags eller en organisations agerande gentemot dess omgivning.¹¹

Agrell vittnar om en pluralism i framväxten av moderna västerländska underrättelseorganisationer samt att underrättelseverksamhet kan ses som ett medel för att orientera organisationers agerande gentemot deras omgivning. Här finns det rimligen en konflikt mellan att å ena sidan leverera underrättelser som stöd för den nationella politiska linjen, en i sig ej given linje, och att å andra sidan understödja den egna organisationens agerande gentemot dess omgivning. Detta särskilt i en samtid där krigets industrialisering, nationalism och värnpliktsfrågan ställde hela samhällen inför den inte helt självklara frågan hur dess militära organisationer bäst skulle organiseras, där manipuleringen av den allmänna opinionen spelade en större roll i politisk kultur.¹²

Gunnar Åselius har i sin tur vittnat om hur professionaliseringen av officersyrket och krigets industrialisering påverkade det svenska underrättelseväsendets arbete.¹³ Detta med en empirisk inriktning på svenska militärattachéer i S:t Petersburg 1885–1917. Slutsatsen Åselius drar är kortfattat att de professionaliseringstendenser som Harold Wilensky redogjort för i teorin ”organizational intelligence” går att skönja i det svenska militärattachéväsendet.¹⁴ Teorin framhäver att utvecklingen av underrättelseverksamhet i dess mer moderna form följer tre linjer. Dessa innefattar specialiseringen av information, specialisering av personal, samt informaliseringen av interna kommunikationer.¹⁵ Här anses professionaliseringsprocessen och dess medföljande specialisering sammanfalla med ökade organisatoriska klyftor, där informella kontaktnät blir ett medel för att bibehålla ett fungerande informationsflöde.

---

¹¹ Agrell, 1978, 4-5.

¹² Black, 2012, 99-101.

¹³ Åselius, 1990, 7-8.

¹⁴ Ibid, 31-32.

¹⁵ Ibid, 8-9.

Centralt i detta sammanhang är att Åselius framhäver en uppmjukning av förbudet för militärattachéer att rapportera om politiska förhållanden efter 1910.¹⁶ Under perioden 1885–1910 var det enligt honom entydigt förbjudet för svenska militärattachéer att rapportera om politiska förhållanden, en uppgift som då ansågs tillfalla diplomater. Här ser Åselius militärattachéernas principiella axiom, att allsidigt studera militära förhållanden utomlands, som ett möjligt motiv till att generalstaben mjuknade upp detta förbud, givet militära beredskapshöjningar i de nordiska grannländerna.

Insikt i politiska förhållanden i grannländerna är måhända en viktig del i att orientera den egna nationens säkerhetspolitiska linje. Samtidigt visar Åselius på flyktigheten i riktlinjerna för hur underrättelseverksamhet bedrivs, vilket inte blir helt oproblematiskt i relation till den professionaliseringsprocess som han själv redogör för. Om konsekvenserna av underrättelseverksamhetens professionalisering är att dess innefattande organisationer blir alltmer specialiserade, varför bryter då militärattachéerna mot den underrättelsepraxis som redan etablerats mellan attachéer och diplomater, där den ena ska författa sig med militära frågor, den andra politik?

Matthew M. Aids redogörelse för rollen av strategisk kultur inom amerikanska underrättelsemisslyckanden blir här en möjlig grund för hur professionaliseringsprocessens konsekvenser kan lyftas i ett annat ljus. Varje organisation inom det amerikanska underrättelseväsendet har idag enligt Aid en distinkt byråkratisk identitet, där interna beteendemönster formas av externa händelser och karaktärsdragen inom dess strategiska kultur.¹⁷ Dessa kulturella karaktärsdrag menar Aid har rötter så långt som 60 år tillbaka i tiden, vilka enligt honom formar och definierar den omgivning som underrättelseorganisationer arbetar inom. Mark Stout har å sin sida hävdats att rötterna till den moderna amerikanska underrättelsekulturen går tillbaka till första världskriget.¹⁸ En studie på detta område i ett svenskt sammanhang kan här bredda forskningen empiriskt.

---

¹⁶ Åselius, 1990, 26-27.

¹⁷ Aid, Matthew M. Sins of Omission and Commission: Strategic Cultural Factors and US Intelligence Failures During the Cold War. I *Intelligence and Strategic Culture*. Isabelle Duyvesteyn (red.). London, New York: Routledge. 2013. 39.

¹⁸ Stout, Mark. World War I and the birth of American intelligence culture. *Intelligence and National Security*, Vol. 32, Nr. 3, 2017, 378-394.

En central punkt som Aid lyfter är hur underrättelseorganisationer gärna värnar om sitt inflytande över det politiska beslutsfattandet i redogörelsen för en övergripande politiseringsprocess.¹⁹ Över tid menar Aid att förmågan för CIA att leverera underrättelser som motsäger sig den politiska linjen har hämmats av viljan att bibehålla goda relationer med vita huset. Oavhängigt de delgivna underrättelsernas kvalitet blir underrättelseorganisationens förmåga att påverka det politiska beslutsfattandet beroende av dess ställning inom beslutsfattande organ. Här identifierar Aid en logik bortom den rent underrättelsemässiga, att leverera korrekta underrättelser som stöd för politiska beslut, där underrättelseorganisationen anpassar vad de rapporterar mot bakgrund av en överhängande politisk vilja.

Värdet av närhet till högsta beslutsfattande instans är inget nytt fenomen inom underrättelseverksamhet. Här går Aids observationer att jämföra med Heiko Drostes studie kring Hieronymus von Birckholtz, den brandenburgska adelsman som under 1600-talet kom att bygga upp underrättelsenätverk å Axel Oxelstiernas vägnar.²⁰ Här kom Hieronymus givet sin tyska bakgrund och bekantskap med Axel Oxenstierna att få en kunglig fullmakt att värva agenter åt den svenska kronan. Det Trettioåriga kriget och Sveriges fiendliga relationer till dess grannländer och kom här att aktualisera behovet av tillförlitlig information samtidigt som byråkratiseringen av postverksamhet på kontinenten ökade möjligheterna till informationsinsamling.²¹

Det mest centrala Droste vittnar om i sammanhanget är hur underrättelseverksamhet även tidigare i historien skett i samverkan mellan statliga säkerhetsintressen och privata intressen bland de ”byråkratiska entreprenörer” som gått i kronans tjänst. Ett tydligt exempel på detta är hur en annan Hieronymus, Hieronymus Elver, ingick långvariga förhandlingar med kronan gällande vilken ersättning som var rimlig i utbyte mot information. Elvers uppfattning gällande sin egen sociala ställning, förnämligheten i tidigare erhållna tjänster, samt den upplevda risk han ansåg att levererandet av information innebar, blev här grunden för att kräva en högre ersättning.²² I likhet med andra forskare vittnar alltså Droste om en pluralism i utvecklingen av

---

¹⁹ Aid, 2013. 51-2.

²⁰ Droste, Heiko. Hieronymus von Birckholtz: Sveriges förste underrättelseman. *Personhistorisk tidskrift*. Vol. 94, 1998, 79.

²¹ Droste, 1998, 76.

²² Ibid, 83.

underrättelseverksamhet, där egenintressen hos de som bedriver underrättelseverksamhet ställs mot statliga säkerhetsintressen, om än i en helt annan historisk kontext. Här framkommer det även att underrättelseproducenternas kulturella självbild spelar roll för vilka krav de ställer gentemot staten i utbyte mot att arbeta för dess säkerhetspolitiska intressen.

Alfred Vagts verk "the Military Attaché" är intressant i detta sammanhang. Här menar Vagts att attachéer nästan alltid valts på basis av merit snarare än av politiska anledningar.²³ Attachén utgör enligt denna utsago en del av en elit, där krav på särskilda egenskaper går långt tillbaka i historien. Samtidigt menar Vagts att trenden mot specialisering inverkat på militärattachéverksamheten med hänvisning till krigets massiva tekniska förändring sedan 1800-talets början. Här pekar Vagts på en korrelation mellan specialisering och att attachéerna utvecklade en vapengrenscentrerad "egoism", där en krigisk omvärldssyn och organisatoriska egenintressen formade rapporteringen. Att se på militära frågor utifrån sin egen patriotiska självuppfattning, där utökade anslag till den egna vapengrenen sågs som en garanti för nationens säkerhet, blev enligt Vagts en av konsekvenserna av attachéväsandets specialisering. Vidare menar Vagts att behovet att hålla militärattachéerna utanför politiken är centralt för att effektivt kunna nyttja deras rapportering.²⁴ De styrande organen för denna verksamhet har däremot historiskt sett inte alltid lyckas i detta arbete. Här återfinns historiska fall där militärattachéerna har hamnat i direkt intressekonflikt med de civila myndigheterna i hemlandet, vilket Vagts menar kan underminera deras nytta i relation till nationens politiska linje.

I viss mån kan fenomenet militärattachéer i sig lyftas som ett uttryck för ett utökat behov av specialistkompetens i ljuset av krigets modernisering. Vagts menar här att den roll som militärattachéer kom att fylla, att bedöma andra länders förmåga att föra krig, var en funktion som tidigare fylldes av ambassadörer. Militärattachéer utgör enligt Vagts en nomenklatura inom detta fält, men funktionen i sig är uråldrig. Det var enligt honom behovet av militär specialistkompetens som motiverade inrättandet av militärattachéer som "militära spioner" under 1800-talet.²⁵ Samtidigt som dessa kom att bli underordnade diplomatiska beskickningar vittnar Vagts om en tvetydig lojalitet,

---

²³ Vagts, Alfred. *The Military Attaché*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1967. X-XI.

²⁴ Vagts, 1967, XII-XIV.

²⁵ Ibid, 3.

där attachéns militära tillhörighet och ursprung kom att väga tyngst långt efter befattningens institutionalisering.²⁶

Likt Åselius lyfter Vagts förbudet att rapportera kring politiska frågor, här som en del av en större konflikt mellan å ena sidan diplomatiska, å andra sidan militära intressen. Trots en Preussisk interdepartemental överenskommelse under 1850-talet, där militärattachérapporteringen begränsades till militärtekniska frågor, kom generalstabens insikt att politisk rapportering även var relevant att väga tyngst. Detta givet att de preussiska militärattachéerna såg generalstaben som dess viktigaste underrättelsekonsument. Sprunget ur preussiska militära segrar under 1800-talets senare hälft samt scientistiska ideal, kom här en hybris inom generalstaben att inverka på militärattachéernas rapportering, där de från politiskt håll ibland ansågs underminera den nationella politiska linjen. Bismarcks ”status-quo”-politik kom här enligt Vagts i direkt konflikt med vissa militärattachéers uttalanden och agerande.²⁷

Mot den bakgrund som skisseras ovan blir Gunnar Artéus redogörelse för den svenska officerskårens politiska uppfattning år 1914 intressant. Här lyfts den svenska officerskåren som en försvarspolitisk intressegruppering. Ett starkt, ej parlamentarisk kontrollerat militärväsende med hög social status var enligt Artéus något den svenska officerskåren identifierade och såg upp till i militarismens Preussen, sedermera Tyskland.²⁸ Vidare lyfter han den högersympatiserande svenska officerskårens engagemang i försvarspolitiken, där ett konkret program centrerat kring värnplikten och ett aktivt politiskt deltagande i riksdagen innefattades.²⁹ De intressekonflikter mellan officerskåren och regeringen Staaff som existerade under vintern 1913-14, kan här ses som ett exempel på hur militära intressen kan kollidera med staten i utstakningen av den nationella försvarspolitiken.

Artéus kopplar även den svenska officerskårens politiska engagemang till den socioprofessionella förändring som han menar skett inom den åren 1890–1914. Här menar han att adelns minskade dominans tillsammans med heltidstjänstgöringen och en starkt förbättrad teoretisk utbildning kom att skapa en ny, professionell typ av

---

²⁶ Vagts, 1967, 19–20.

²⁷ Ibid, 142–143.

²⁸ Artéus, 1994. 82.

²⁹ Ibid, 82–85.

officer. Detta menar Artéus fick konsekvensen att den svenska officerskårens utvecklade ett passionerat intresse i försvarsfrågan, där ett kvalitativt och kvantitativt förstärkande av försvaret sågs som en nödvändighet i rikets försvar. Likheten med Vagts redogörelse för militärattachén som patriotisk förespråkare för den egna vapengrenens intressen är här slående.

Sett till sin helhet vittnar verken ovan om en koppling mellan underrättelsefunktionens professionalisering och den problematiska relationen mellan underrättelverksamhet och politiskt beslutsfattande. Å ena sidan har underrättelseverksamma ett till synes tidlöst behov av att värna om sin ställning i beslutsfattande kretsar, där det enligt Aid finns risk att rapporteringens innehåll formas till en överhängande politisk vilja. Å andra sidan antyder Vagts och Artéus på att professionaliseringen motiverat officerare och militära organisationer att verka för sina egna intressen i konflikt med politiska beslutsfattare. Denna konflikt, mellan en professionell identitet och politiskt kompromisskapande, kommer väl till uttryck i Handels taxonomi av politik i underrättelsesammanhang, som här appliceras på svenska militärattachéers rapportering för att nå ny kunskap på området.³⁰

---

³⁰ Handel, Michael I. *War, Strategy and Intelligence*, London, Totowa N.J: Frank Cass, 1989, 187-188.

1.3 Problemformulering:

I en samtid där den svenska Försvarsmakten finner sig i en period av förnyelse kan historien bidra till förståelse för underrättelsers karaktär i ljuset av denna högst politiska process, där många olika intressen ska vägas samman. Hur professionaliseringen av militäryrket kom att påverka dynamiken mellan underrättelsedelgivning och politiskt beslutsfattande har inte belysts i någon vidare mening utifrån ett svenskt perspektiv.

Tillämpningen av Michael I. Handels taxonomi gällande underrättelsepolitisering, ett ramverk för systematisk analys av politisk inverkan i underrättelseprocessen, kan här bidra med ny empirisk kunskap kring hur militäryrkets professionalisering inverkat på underrättelseverksamhet, där organisatoriska och individuella intressen ställs mot statens säkerhetsbehov.

Detta kan även nyansera ett annars anglosaxiskt dominerat forskningsfält, där forskare har efterfrågat perspektiv från andra länder i forskning som berör rollen av strategisk kultur inom underrättelseverksamhet, där relationen till politiskt beslutsfattande är en viktig del.³¹ Som empiriskt driven vetenskap är det inom historievetenskapen problematiskt att många av de generaliseringar som gjorts på just detta område, inte minst Handels taxonomi och Alfred Vagts utsagor, är baserade på empiriska iakttagelser från utlandet. Här kan detta arbete relatera den svenska underrättelsehistorien till den internationella i studiet av underrättelsepolitisering.

---

³¹ Duyvesteyn, 2013, 84 ; Aid, 2013, 39-55.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftesbeskrivning:

Syftet här är att skapa ett svenskt militärhistoriskt perspektiv gällande hur militäryrkets professionalisering yttrat sig i underrättelsedelgivning sett ur en underrättelsepolitisk synvinkel. Här är målet att skapa förståelse för hur svenska militärattachéer som en del av en övergripande professionaliseringsprocess delgivit underrättelser under första världskriget som möjligt stöd för den egna vapengrenens intressen. Detta inom utformningen av den svenska krigsmakten som politisk förhandlingsprocess. Sedermera syftar även arbetet till att identifiera kulturella ideal bland svenska militärattachéer under första världskriget i synen på förhållandet mellan politiskt beslutsfattande och professionella militärer.

Huvudfrågeställning:

I vilken utsträckning kan Handels taxonomi gällande underrättelsepolitiserings förklara hur militärattachéer rapporterade kring militärpolitiskt viktiga frågor i anslutning till första världskriget?

För att empiriskt kunna besvara huvudfrågeställningen och avgränsa uppsatsens undersökningsavsnitt ställs två operationaliserade forskningsfrågor:

- **Fråga 1:** Hur kom politiserade frågor inom 1914 års försvarsberedning till uttryck i svenska militärattachéers rapportering kring Norge och Ryssland i anslutning till första världskriget?
- **Fråga 2:** Hur förhåller sig militärattachéerna till professionalisering, vilka ideal framkommer kring detta och finns det tecken på en professionell underrättelsekultur där förmågan att framföra självständiga bedömningar värdesätts?

1.5 Avgränsningar:

Empirisk avgränsas uppsatsen främst till militärattachérapporter gällande Ryssland och Norge mellan åren 1914 och 1918. Det är alltså inte endast rapporter från beskickningarna i dessa länder som används, utan även rapporter från andra länder som berör dem. Inriktningen på Ryssland och Norge motiveras av att dessa länder var principiella svenska underrättelse mål under perioden.³² Ryssland erhöll en särställning inom den svenska säkerhetspolitiken, där "ryssfaran" sedan 1910-talet var utbredd inom de svenska försvarsberedningarna.³³ Vidare kom unionsupplösningen med Norge att användas som ett argument för den svenska krigsmaktens förstärkande av den svenska generalstabs- respektive marin stabschefen år 1906, där rapportering kring landets militära förhållanden rimligen var av stor politisk betydelse.³⁴ Rimligen spelade även rapportering kring dessa strategiskt viktiga länder en nyckelroll inom svenska försvarsbeslut, och anses därför vara högst relevanta källor i sammanhanget. Handbrev används i undantagsfall.

För att utröna det relevanta i den stora mängden rapporter som skrivits gällande Norge och Ryssland i anslutning till första världskriget tillämpas en tematisk avgränsning grundat i de operationaliserade frågeställningarna. Nödvändigtvis kommer alltså inte rapporter från hela tidsspännet att användas, utan endast de som berör rapportens frågeställningar och syfte. Risken med detta är att vissa frågor får större empirisk underbyggnad än andra. Detta tillsammans med att materialet som används i undersökningen, vilket omöjligen kan spegla rapporteringen gällande Ryssland och Norge under den valda perioden fullständigt, i allra högsta grad blir beroende av mitt eget urval. Här har jag försökt att inkludera källor som kan kontrastera Handels taxonomi.

---

³² Ulfving, Lars. *Spegellabyrinten: operativ-strategisk underrättelsetjänst – något om teori, empiri och metod*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2004, e-bok, 113–115.

³³ Cronenberg, 1986, 57.

³⁴ *Försvarsväsendets ordnande 1914*. Bilagor till andra försvarsberedningens principbetänkande angående arméns och flottans inbördes betydelse för Sveriges försvar. Stockholm: Norstedts & Söner, 1914, 92–93.

Den första operationaliserade frågeställningen berör viktiga frågor i de politiska förhandlingarna inför 1914 års försvarsbeslut, där källmaterialet återkopplar till tidigare försvarsbeslut och beredningar. Här behandlar undersökningen händelser utanför den huvudsakliga avgränsningen i de fall där de är relevanta för frågeställningarna. Försvarsbeslut är trögrörliga och att här fånga upptakten till dem ger en viktig historisk kontext, i de fall där källorna tillåter det.

2. Teoretiskt ramverk

2.1 Teoretisk diskussion

Michael I. Handel har skapat ett teoretisk ramverk för att förstå politiseringen av underrättelser som fenomen, där även militära organisationer som förespråkare av egenintressen behandlas. Handel skiljer här mellan idealet att underrättelseverksamhet ska vara en objektiv och självständig process frånskild politisk inblandning, och en praktisk verklighet där politiska intressen ofta genomsyrar den.³⁵

Underrättelsedelgivning är enligt Handel av central vikt för militära organisationers överlevnad och välmående, där information kring en motståndares militära förmåga kan motivera politiska beslut som syftar till ökade militära anslag. Det finns således enligt honom en inneboende rationalitet för militära underrättelseorganisationer att vinkla underrättelser i detta syfte. Mot denna bakgrund gör Handel anspråk på en universell lagbundenhet, där byråkratier med operativt ansvar producerar underrättelser och analyser som stöd för sina egna politiska program.³⁶ Denna process behöver nödvändigtvis inte vara medveten, utan är enligt honom snarare en universell tendens inom byråkratiskt beteende, där konkurrensen över statens begränsade medel föreskrivs anta formen av ett nollsummespel.

---

³⁵ Handel, 1989, 188–189.

³⁶ Ibid, 198–199.

Handel anger fyra olika betydelser av ordet politik i underrättelsesammahang:³⁷

1. **Politik som intresse.** Varje aktör har för avsikt att maximera och skydda sitt eget inflytande i områden som rör arbetskraft, budgetfrågor och det egna uppdraget. Givet den begränsade mängden resurser kommer detta naturligen leda till konkurrens mellan olika individer och organisationer.
2. **Politik som förhandlingsprocess.** Här berörs förhandling och samarbete mellan olika organisationer, vars syn på omvärlden naturligen skiljer sig åt. Här kommer maktrelationerna och förmågan att förhandla mellan de inblandade parterna att spela en viktig roll. Enligt Handel reflekterar detta en form av politisk kompromisskapande, där de inblandade organisationerna finner gemensamt acceptabla lösningar. Detta menar han går emot det professionella idealet bland underrättelseexperter, där ”det bästa möjliga rationella beslutet” är målet.
3. **Politisering av underrättelseprocessen.** Detta innefattar all form av inblandning i underrättelseprocessen där ledare och dess medhjälpare förvränger det ”rent professionella” underrättelsearbetet. Exempelvis kan detta ske genom påverkan av underrättelsebedömningar, analytiska processer eller delgivna underrättelser. Gemensamt för dessa former av påverkansförsök är att de syftar till att främja ett viss resultat eller att skapa fördelar gentemot andra intressegrupperingar.
4. **Politisk användning av underrättelser:** Här syftar Handel på när politiska ledare eller organisationer inte blandar sig i underrättelseprocessen per se, men använder information och bedömningar från underrättelseorganisationer som stöd för sina egna intressen snarare än statens. Denna selektiva användning av underrättelser menar Handel går emot underrättelseverksamhetens ursprungliga syfte, att leverera information som stöd för statens intressen.

---

³⁷ Handel, 1989, 187–188.

Denna taxonomi kommer att utgöra grunden för analyserna i undersökningen och resultatdiskussionen, där de operationaliserade frågeställningarna sedermera huvudfrågeställningen besvaras. Problemet med detta arbetssätt är att de källor som väljs ut ur grundmaterialet redan på förhand sällas ut på basis av att de här anses beröra Handels taxonomi. Här finns risk för att empirins innebörd övertolkas och att historiens komplexitet går förlorad när den vägs mot ett generaliserat ramverk. Samtidigt är arbetets syfte att skapa ett svenskt militärhistoriskt perspektiv gällande konsekvenserna av militäryrkets professionalisering inom underrättelsedelgivning, där Handels taxonomi är ett möjligt medel för att belysa detta problem ur en underrättelsepolitisk synvinkel. Genom att diskutera de slutsatser som dras utifrån Handels taxonomi i dialog med tidigare forskning kan arbetets slutdiskussion här nyansera arbetets resultat och sätta tolkningarna i ett större sammanhang.

3. Metod och material

3.1 Metodologisk diskussion

I syfte att uttolka den djupare innebörden i militärattachéernas rapportering tillämpas en kvalitativ textanalys, där närläsning av textmaterial står i centrum.³⁸ Detta arbete knyter därmed an till den hermeneutiska forskningstraditionen, där läsning och tolkning utgör grunden för förståelse.³⁹ I grunden innebär tolkning att begripa vad en text säger i förhållande till den fråga som ställs, där vissa tumregler går att reflektera kring i syfte att precisera arbetets tillvägagångssätt.

En fråga att förhålla sig till är om arbetet är inriktat på materialets manifesta, uttryckliga budskap, eller på dess latenta, dolda budskap. Även om gränsen mellan dessa inte är glasklar fokuserar detta arbete i en övergripande mening på det latenta budskapet i militärattachéernas rapportering. Handel framhåller att produktionen av underrättelser som stöd för egna intressen inte nödvändigtvis är en medveten process utan en allmän tendens inom byråkratiskt beteende. Samtidigt söker den andra operationaliserade frågeställningen svar på militärattachéernas inställning till professionalisering, där ett

---

³⁸ Berglund, Louise. Ney Agneta. *Historikerns hantverk: Om historieskrivning, teori och metod*. Lund: Studentlitteratur, 2015, 159–161.

³⁹ Esaiasson et al. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle individ och marknad*, 4:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2012, 221–223.

mer manifest budskap eftersöks. Alltså rör sig arbetet mellan det latent och manifesta budskapet i källorna när de två operationaliserade frågeställningarna behandlas.

Det är inte givet att textproducenterna har en uppfattning i de frågor som ställs, och här är det viktigt att påpeka att arbetet applicerar ett sentida teoretiskt ramverk på historiska personer. Här är det ett långt socialt, kulturellt och tidsmässigt avstånd mellan materialet å ena sidan och teorin samt mig som uttolkare å andra sidan. Detta blir problematiskt i beskrivningen av den historiska samtiden, där slutsatser kring konsekvenserna av militäryrkets professionalisering på underrättelseområdet tolkas ur moderna ögon. Samtidigt är det just detta tolkningsperspektiv som tillämpas här, där vad det historiska materialet betyder för mig som forskare och uttolkare i min egen tid ligger i fokus.

Ett medel för att göra resultaten giltiga utöver den egna tolkningsramen är att vara medveten om denna problematik och föra öppna argument där flera olika tänkbara förklaringar ges utrymme. I detta syfte tillämpas ett öppet förhållningssätt i användningen av Handels taxonomi som analysredskap, där svaret på forskningsfrågorna styrs av vad som står i det empiriska materialet.⁴⁰ Risken med detta förhållningssätt är att det mer öppna tolkningsutrymmet bidrar till att forskaren intresserar sig för och diskuterar material som inte tillför till besvarandet av den huvudsakliga forskningsfrågan, samt att slutsatserna blir alltför beroende av vad som står i texterna. Att tolka det som inte står i materialet blir här svårare, där en lösning på materialberoendet är att i efterhand diskutera andra möjliga förklaringar, vilket görs i slutdiskussionerna.

All vetenskap är normativ.⁴¹ Min egen förförståelse, vilket i detta fall grundar sig i den tidigare forskningen och Handels taxonomi, blir här en tillgång för att sätta forskningsobjektet, alltså svenska militärattachéers rapportering, i ett holistiskt sammanhang.⁴² De tankar, intentioner och avsikter som kommer till språkligt uttryck i källmaterialet, delen, sätts i relation till helheten där den tidigare forskningen och

---

⁴⁰ Esaiasson et al, 2012, 217–218.

⁴¹ Holme, Idar Magne. Solvang, Bernt Krohn och Nilsson, Björn. *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur, 1997, 30-31.

⁴² Patel, Runa och Davidson, Bo. *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur, 2015, 28–30.

Handels taxonomi spelar en central roll för att skapa en mer fullständig bild av vad materialet egentligen vittnar om. Här ses helheten som något större än summan av alla delar, där forskningsobjektet, forskarens förförståelse och roll som uttolkare av materialet samspelar för att nå en djupare förståelse för forskningsproblemet. Rent praktiskt har samtliga militärattachérapporter i generalstabens arkiv rörande Ryssland och Norge från perioden 1914–1918 lästs igenom där sedan utvalda delar, vilka uttalar sig i forskningsfrågorna, har lyfts in i undersökningen. Utifrån dessa förs sedan öppna resonemang kring hur de kan tolkas utifrån Handels taxonomi.

I undersökningsdelen förekommer en källa skriven på tyska där jag har använt mig av programmet DeepL för att översätta dess innehåll. Här har Kim Lukas Reinke, student på Försvarshögskolan och flytande tyskatalare kontrollerat att översättningarna stämmer.

3.2 Val av källmaterial och källkritik

Huvudmaterialet består av till generalstabens utrikesavdelning inkomna skrivelser gällande Norge och Ryssland under perioden 1914–1918, där militärattachérapporter ligger i fokus. Här används tre volymer gällande Norge, där perioderna 1914–1915, 1916–1917 respektive år 1918 behandlas.⁴³ Materialet gällande Ryssland består av två volymer indelat i år 1914 respektive perioden 1915–1918.⁴⁴

Styrkan i materialet är att de har en närhet till den period och det fenomen som studeras, där första världskriget som period präglad av militäryrkets professionalisering, ligger i fokus. Det är därmed ett lågt tidsmässigt och kulturellt avstånd mellan militärattachéerna och deras samtid.⁴⁵ Hur de beskriver deras samtid kommer kulturellt och tidsmässigt närmre den verklighet som beskrivs. Här har de svenska militärattachérapporterna en empirisk tyngd i dialogen med tidigare forskning, där forskarna är präglade av deras sociala och kulturella kontext i deras tolkningar.

---

⁴³ KrA (Krigsarkivet), Generalstabens (0200), Utrikesavdelningen 1882–1939 (007:H). Norge, inkomna skrivelser, rapporter och meddelanden från militärattachén i Kristiania och Köpenhamn m.m. (E I ak), Vol. 1–3.

⁴⁴ KrA, Generalstabens (0200), Utrikesavdelningen 1882–1939 (007:H). Ryssland, inkomna skrivelser, rapporter, med meddelanden från militärattachén i Petersburg/Moskva m.fl. (E I an), Vol. 1–2.

⁴⁵ Essaiasson et al, 2012, 222.

Samtidigt är det en urvalsproblematik i att ett fåtal militärattachéerna studeras i syfte att förklara hur svenska militärattachéer i allmänhet förhöll sig till politiskt beslutsfattande, där risken finns för anekdotisk bevisning.⁴⁶ Risken blir här att de ideal som de studerade aktörerna ger uttryck för tolkas som tecken på en större struktur som inte nödvändigtvis går att applicera på samtliga militärattachéer. Här blir frågan om materialets representativitet en validitetsfråga som diskuteras i slutdiskussionen.

Sedermera används även tre volymer ur bokserien ”Försvarsväsendets ordnande 1914” i syfte att ta fasta på militärpolitiskt viktiga frågor i beredningen av 1914 års försvarsbeslut, där en av volymerna består av bilagor och inte har volymnummer angivet. Böckerna är utgivna i nära anslutning till beslutet om 1914 års härordning och redogör för beslutsunderlagen och olika meningsyttringar i riksdagen på ett uttömmande sätt. Som riksdagstryck är det svårt att utröna författarna till böckerna, där möjligen flera individer bidragit. Materialet är därför svårt att utvärdera utifrån källkritiska kriterier såsom tendens och beroende, där författarens ståndpunkter och hur de kommit över den informationen inte framkommer.⁴⁷ Samtidigt ger böckerna, givet deras detaljrikedom och omfattande innehåll av politiskt beslutsunderlag intrycket av att de är skrivna av individer i nära anslutning till riksdagen och de händelser och meningsyttringar som används i detta arbete.

---

⁴⁶ Thurén, Torsten och Werner, Jack. *Källkritik*. 4:e uppl. Stockholm: Liber, 2020, 92–94.

⁴⁷ Thurén och Werner, 2020, 43–44, 73.

4. Undersökning, empiri och analys:

4.1 Första operationaliserade frågeställningen

Hur kom politiserade frågor inom 1914 års försvarsberedning till uttryck i svenska militärattachés rapportering kring Norge och Ryssland i anslutning till första världskriget?

4.1.1 Frågan om reservtrupper och utbildning av reservbefäl:

Grundläggande för 1914 års härordning var skapandet av en slagfärdig fälthär, där reservtrupper sågs som en viktig del i skapandet av en armé i linje med det moderna krigets krav.⁴⁸ Reservtruppernas tilltänkta roll var här att understödja den ordinarie fälthären genom utförandet av militära uppdrag av sekundär betydelse. Detta för att bespara linjeförband för de krigsskådeplatser där en ”synnerligen stor kraftutveckling” var behövlig. I försvarsberedningarnas preliminära uttalanden i anslutning till beslutet om 1914 års härordning kom förslag att läggas fram kring infanteriets reservorganisation.⁴⁹ Bland annat gavs förslag av den tredje försvarsberedningen att varje infanteriregemente vid mobilisering skulle ställa upp en linjereservbataljon med värnpliktiga ur beväringens första uppbåd. Detta som ett kvantitativt förstärkande och operativt stöd till fältarméns ordinarie linjeförband.

År 1906 föreslog Knut Gillis Bildt, dåvarande chefen för generalstaben, att det vid infanteriets dåvarande 24 regementen skulle uppsättas så kallade fjärdebataljoner.⁵⁰ En förlängning av rekrytskolan och det medföljande tillskottet av en ytterligare årsklass skulle här utöka tillgången på värnpliktiga så att regementena kunde organiseras samt övas om 4 bataljoner. Däremot kom 1907 års generalkommission att besluta att regementena skulle övas, ej organiseras om 4 bataljoner, då tillgången på värnpliktiga inte var tillräcklig utan förändringar i rekrytskolans utformning.

---

⁴⁸ *Försvarsväsendets ordnande 1914*. Vol. 3, Lantförsvarets ordnande: Ny härordning, vissa engångskostnader m.m. Stockholm: Norstedt & Söner, 1914, 141.

⁴⁹ *Ibid*, 135.

⁵⁰ *Ibid*, 225.

Frågan om reservtruppernas organisation länkades här samman med frågan om värnplikten, där riksdagens ”inskränkningar” i 1901 års förslag gällande värnpliktigas tjänstgöringstid ansågs utgöra ett hinder för skapandet av en slagkraftig reservorganisation inom försvarsberedningen 1914.⁵¹ Unionsupplösningen med Norge och det förändrade militärpolitiska läge denna händelse medförde användes här som argument för ett ökat behov av reservtrupper.

Det enligt försvarsberedningen trängande behovet av fälthärens direkta förstärkning kom tillsammans med den ansedda olämpligheten i att utöka antalet linjeförband att aktualisera reservtruppernas militära användbarhet. Här förordade försvarsberedningen med hänvisning till ”vissa utländska, väl organiserade arméer” att även Sverige skulle inrätta reservtrupper för linjetruppers direkta förstärkning. Försvarsberedningen la här särskild vikt vid skapandet av en så kallad reservstat, där officerare efter ordinarie tjänstgöring skulle övergå till att bli reservofficerare och genom tjänstgöringsskyldighet vidmakthålla sin militära duglighet. Detta för att tillgodose reservformationernas ledningsbehov utan att öka den aktiva officerskadern, vilket enligt försvarsberedningen inte var aktuellt.

Den 21/1 1914 erhöll generalstabens utrikesavdelning en redogörelse gällande reservfördelningar i Tsarryssland skriven av militärattachén i S:t Petersburg, Carl Wachtmeister.⁵² Här nämns de i fredstid, vid tsarryska infanteri- och artilleriförband verksamma kompletteringskadrer, vilka han anger som troliga utgångsformationer för reservfördelningar. Wachtmeister anger med övertygelse att reservfördelningarna kommer utgöra en ”andra linje”, där vissa kommer användas som fästningsbesättningar och ordningsupprätthållande förband, andra mer operativt. Av de 35 reservfördelningar som Wachtmeister menar ska sättas upp i det europeiska Ryssland tror han att 25 av dem kommer fylla en operativ roll. Wachtmeister hävdar här att Tsarryssland, givet en tillräcklig reserv av värnpliktiga i yngsta och mellersta årsklasserna, har möjligheten att sätta upp 25 enhetligt sammansatta reservfördelningar för operativt bruk. Han hävdade vidare att de inte erhåller samma slagkraft som de stående

---

⁵¹ *Försvarsväsendets ordnande 1914*. Vol. 3. Lantförsvarets ordnande: Ny härordning, vissa engångskostnader m.m., 1914, 274–275.

⁵² KrA/0200/007H/ E I an/1.

infanterifördelningarna, och att de troligen inte kan mobiliseras snabbare än inom en 3-veckorsperiod.

Den 11/2 1914 skrev den svenska militärattachén i Berlin, Nils Adlercreutz, ett handbrev gällande de ryska reservformationerna.⁵³ Här framhåller Adlercreutz att reservformationerna inte har något vidare anseende i Tsarrysland, där han menar att dåliga erfarenheter av dessa lett till att de inte värdesätts. Enligt honom skulle dessa troligen inte användas som operativt stöd för fältarmén, utan snarare för kustbevakning, skydd av befästningar och upprätthållare av ordning.

Den 27/6 1914 skrev militärattachén i Wien, Oskar af Ström, en rapport gällande reservformationernas användning i krig inom den ryska armén.⁵⁴ Här anger af Ström att reservformationerna, som i krig sätts ihop till reserv-infanteridivisioner eventuellt reservkårer, främst skulle komma att användas som en del av operationshären.

Den 1/12 1914 redogör Ove Agri, dåvarande militärattaché i Köpenhamn och Kristiania, för hur det i Norge satts upp extra garnisonskompanier vid de norska infanteribrigaderna.⁵⁵ Dessa ska enligt honom nu ingå i underofficersskolorna för att under 4 månader utbildas till reservunderbefäl, för att senare återgå till garnisonskompanierna för tjänstgöring och fortsatt utbildning. Han nämner att liknande beslut kommer fattas gällande det norska fästningsartilleriet, samt att de nämnda reservunderbefälen troligen i framtiden kommer att anställas som oavlönade officerare efter vidare utbildning.

Den 16/3 1915 kommenterar Agri norska organisationsförändringar inom lantvärnet samt utbildningen av oavlönade befäl.⁵⁶ Han berättar hur det för utbildningen av reservunderbefäl ska inrättas kurser vid de befintliga rekrytskolorna, där kurserna ersätter vanliga vapenövningar. Således kommer kurserna enligt Agri inte medföra några extra kostnader utöver de medel som bekostar nödvändiga instruktörer. I syfte att vidareutbilda oavlönade officerare och fast avlönade underofficerare, som vid

---

⁵³ KrA/0200/007H/ E I an/1.

⁵⁴ Id.

⁵⁵ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁵⁶ Id.

mobilisering anses lämpliga för rollen som fast avlönade officerare, ska dessa enligt Agri inkallas till skjutskolorna i den mån det är möjligt.

Den 10/4 1915 rapporterar Agri om kurser för oavlönat befäl i Norge, där den norske försvarsministern till en början föreslagit 6 månaders utbildning, men som en konsekvens av opinionen inom civila och militära kretsar känt sig nödgad att utöka utbildningen till 8 månader.⁵⁷ Han berättar hur de som genomgått kursen under de två påföljande åren blir skyldiga att genomföra repetitionsövningar samt att den norska militärkommittén tillstyrkt förslaget.

Den 5/11 1915 anmäler Agri att ett beslut i Norge tagits för inrättandet av nya befälskurser för utbildning av oavlönat befäl.⁵⁸ Dessa övningar om 8 månader ska enligt honom genomföras vid ett antal vapengrenar inom den norska hären, däribland infanteriet, fältartilleriet och ingenjörsvapnet. Han bifogar även bestämmelser kring ansöknings-, anställnings-, befordrings- och ersättningsvillkoren för dessa oavlönade befäl.

Sammanfattande analys, frågan om reservfördelningar och utbildning av reservbefäl:

Enligt Handels första definition av politik i underrättelsesammanhang har varje aktör för avsikt att maximera och skydda sitt eget inflytande i områden som rör det egna uppdraget. Enligt den fjärde definitionen kan information användas som stöd för organisatoriska intressen. Givet att reservfördelningar utpekades som ett nödvändigt förstärkande av fältarmén i 1914 års svenska härordning torde militärattachéerna enligt taxonomins generella utsago ha vinklat rapporterna i syfte att påvisa reservfördelningarnas militära värde. Detta för att legitimera den armécentrerade härordningen där reservtrupper var en central del. Materialet vittnar i stället på tämligen spridda uppfattningar gällande reservfördelningarnas militära värde, där vissa militärattachéer lyfter dess sekundära betydelse och dåliga anseende i Ryssland. I denna

---

⁵⁷ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁵⁸ Id.

fråga kan det därför inte empiriskt bevisas att svenska militärattachéer vinklat information för att tjäna organisatoriska intressen.

Däremot vittnar materialet om hur Ove Agri konsekvent följt upp hur man i Norge ställt sig till och tagit beslut kring övningen av reservunderbefäl samt oavlönade befäl, som är en fredstida anställningsform för reservunderbefäl enligt rapporten skriven den 16/3 1915. Intressant i sammanhanget är även hur Agri hävdar att opinionen i civila och militära kretsar i Norge tvingat den norska försvarsministern att utöka utbildningarna för oavlönade befäl. Grundat i Handels fjärde definition av politik i underrättelsesammanhang, där information beskrivs kunna användas som stöd för organisationens egna intressen, blir Agris rapportering intressant när det vägs mot 1914 års härordning. Givet att skapandet av en reservstat sågs som en central del i skapandet av en kapabel reservorganisation i Sverige borde det vara av intresse att rapportera hur andra länder tar beslut i frågan. Genom att påvisa relevansen av reservunderbefäl och deras utbildning även i Norge och redogöra för dess organisation, legitimerar och orienterar Agri den politiska linjen som 1914 års härordning dikterar. Således har Handels taxonomi i detta fall ett förklarande värde på individuell nivå.

4.1.2 Frågan om flottans roll inom den svenska krigsmakten:

1901 års sjökrigsmaterielkommitté fastställde att den svenska flottan ”under de flesta tänkbara förhållanden torde bliva hänvisat till den strategiska defensiven”.⁵⁹ Med hänvisning till unionsupplösningen med Norge kom både generalstabschefen och marinstabschefen att efterlysa en kvantitativ utökning av deras respektive vapengrenar i ett förslag rörande försvarsväsendets stärkande den 18 oktober 1906.⁶⁰ Marinstabschefens uttalande gällande flottans tilltänkta uppgifter i anslutning till detta förslag innehöll stora likheter med de uppgifter som 1901 års sjökrigsmaterielkommitté identifierade.

---

⁵⁹ *Försvarsväsendets ordnande 1914*, Bilagor till andra försvarsberedningens principbetänkande angående arméns och flottans inbördes betydelse för Sveriges försvar, Stockholm: Norstedts & Söner, 1914, 92–93.

⁶⁰ *Ibid*, 121–126.

Huvuduppgiften för kustflottan, flottans operativa del, var enligt honom fortfarande att förhindra varje större landstigningsföretag. Samtidigt betonade han kustflottans offensiva potential i ett antal möjliga uppgifter som den tidigare nämnda sjökrigsmaterielkommittén inte framhöll. Rekognosering av fientliga kuster, skadandet och förstörandet av fientlig handel, fientliga sjöstridskrafter och kustnära förbindelsemedel sågs av honom som en del av flottans uppdrag. För dessa uppgifter betonade marinstabschefen behovet av 1: a klassens pansarfartyg, torpedkryssare, jagare, torpedbåtar och andra mindre understödsfarkoster.

I linje med 1901 års sjökrigsmaterielkommitté kom 1911 års försvarskommitté att vidare cementera flottans roll som understödsvapen till armén, där flottans primära uppgift ansågs vara ”att med stöd av det strategiska sambandet med armén förhindra en invasion över havet”. För att denna uppgift skulle vara möjlig att genomföra förordade försvarskommittén en stark kustflotta.

Vid sjöförsvarsfrågans behandling i riksdagens första kammare 1911 kom det kring Knut Gillis Bildt, dåvarande chefen för generalstaben, att samlas kritik mot flottans budgetanslag.⁶¹ Meningen här var att den roll som försvarskommittén ålagt flottan skulle implicera skapandet av en regelrätt slagflotta, där försvarsanslagen ansågs vara ojämnt fördelade till kustflottans fördel. Detta på bekostnad av armén och flottans mer defensiva lokalstyrkor, vilka primärt var avsedda för skydd av flottans permanenta operationsbaser.

Den 2/3 1914 mottog generalstabens utrikesavdelning en rapport från beskickningen i S:t Petersburg gällande sannolika embarkeringsplatser för ett ryskt anfall över havet.⁶² Olika tänkbara utgångshamnar för ett eventuellt ryskt anfall över havet redogörs det här för i detalj. Tekniska bedömningar över hamnarnas djup, deras kajplatsers storlek och den troliga mängd transportfartyg som skulle rymmas vid dessa hamnar under förevändning av en landstigningsoperation riktad mot Sverige utgör rapportens kärna. Landförbindelserna till de respektive hamnarna med ett särskilt fokus på järnvägar samt tillgången till pråmar och andra medel för pålastning av fartyg återges även här.

---

⁶¹ *Försvarsväsendets ordnande 1914*, Bilagor till andra försvarsberedningens principbetänkande angående arméns och flottans inbördes betydelse för Sveriges försvar, 1914, 138.

⁶² KrA/0200/007H/ E I an/1.

Rapporten refererar till en tidigare sammanställning skriven den 5/12 1911, där Åbo, Hangö och Lappvik pekats ut som troliga embarkeringspunkter för ryska landstigningsoperationer i eller söder om Åbo skärgård. Här bygger den ifrågavarande rapporten vidare på den tidigare och anger ytterligare tänkbara embarkeringspunkter för ryska landstigningsoperationer. Tekniska bedömningar för embarkeringsplatsernas lämplighet i linje med de nämnda ovan görs för samtliga av dessa enligt rapporten möjliga utgångspunkter för ett ryskt anfall över havet.

Den 16/4 1914 delgav Nils Adlercreutz, den svenske militärattachén i Berlin, uppgifter gällande ryska landstigningstrupper.⁶³ Detta som ett svar på till honom ”framställda frågor rörande landstigningstrupp inom ryska flottan”. Bifogat i rapporten är en tysk redogörelse för de ryska landstigningstruppernas organisation och föreskrivna agerande under landstigningsoperationer. Denna redogörelse är undertecknad av en ”Wenden”, där övriga personuppgifter inte framkommer. Enligt rapporten har inga större ryska landstigningsövningar iakttagits sedan 1908. Författaren menar vidare att det kan antas att ryssarna, givet svårigheterna att träna besättningarna för deras huvudsakliga ändamål ombord på skeppen, kommit till insikten att de är en värdefull och svårersätlig resurs som endast i särskilda undantagsfall bör användas för landstigningsoperationer. I redogörelsen för det ryska agerandet vid landstigningsoperationer menar även författaren att leverans av proviant sker separat och först när de landstigande trupperna erhållit ett fast fotfäste på land. Det hävdas även att ryska linjeskepp och kryssare sedan 1908 avskaffat kanoner särskilt ämnade för landstigningsoperationer. Vidare är de ryska landstigningsenheterna enligt rapporten främst utrustade med kulsprutor, inte tyngre artilleri.

Den 15 mars 1915 kommenterar Carl Wachtmeister, den dåvarande militärattachén i S:t Petersburg, ryska försök att mobilisera en landstigningsarmé riktad mot Konstantinopel.⁶⁴ Här resonerar Wachtmeister kring landstigningsarméns sammansättning och numerär, där han framhåller att uppgifterna gällande landstigningsarméns tillänkta storlek differerar mellan 50,000 och 200,000. Överstiger

---

⁶³ KrA/0200/007H/ E I an/1.

⁶⁴ KrA/0200/007H/ E I an/2.

landstigningsarmén 50,000 menar Wachtmeister att den troligen kommer att behöva skeppas över havet i flera omgångar.

I rapporten anger Wachtmeister att särskilt avsedda reservfördelningar ur Odessa militärdistrikt troligen kommer utgöra landstigningsarméns huvudbeståndsdel. Han nämner att det finns två sådana reservfördelningar som totalt utgör cirka 40,000 man, men att processen att organisera landstigningsarmén troligen ej är färdig. Den ryska möjligheten att faktiskt genomföra en landstigning kring Konstantinopel ställer sig Wachtmeister kritiskt till. Han menar att det finns tillräckliga mängder ryska transportfartyg, men att landstigningsoperationen inte kommer att bli av så länge den ryska flottan ännu ej är obestridd herre i Svarta havet.

Sammanfattande analys, frågan om flottans roll i den svenska krigsmakten:

Enligt Handels första definition av politik i underrättelsesammanhang har varje aktör för avsikt att maximera och skydda sitt eget inflytande i områden som rör arbetskraft, budgetfrågor och det egna uppdraget. Handels taxonomi utgår även från ett perspektiv där konkurrensen över statens begränsade medel ses som ett nollsummespel. Den ena organisationen anses här måsta hävda sig på bekostnad av andra för att säkra sin finansiering. Mot denna bakgrund blir det tydligt att rapporteringen kring ryska landstigningar och möjliga landstigningshamnar följer en mer eller mindre medveten agenda. Genom att kontinuerligt delge rapporter över troliga ryska landstigningshamnar förstärks hotbilden av ett ryskt landstigningsföretag över havet, vilket återspeglar den principiella roll som angivits flottan, att förhindra ett sådant. Detta är även en roll som bevisligen ramats in som en understödsroll till armén, där flottan ges en underordnad betydelse.

Adlercreutz tyska källa, som beskriver den ryska förmågan och organisationen inom landstigningsoperationer, ger en tämligen negativ bild av landets förmåga och vilja att genomföra landstigningsoperationer. Här hävdas det att inga större landstigningsövningar genomförts sedan 1908, att ryssarna ser fartygsbesättningar som en svårersättlig resurs man endast i undantagsfall har för avsikt att använda i landstigningsoperationer, och att fartyg inte utrustas för sådana beväpningsmässigt. Att

landstigningstrupperna saknar artilleri och får proviant först när fotfäste på land erhållits ger även bilden av att dessa kan hanteras med landstyrkor.

Att de ryska möjligheterna och intentionerna att genomföra landstigningsoperationer beskrivs som låga, och att dessa troligen inte genomförs utan total kontroll över havet, såsom Wachtmeister hävdar, nedvärderar flottans betydelse relativt till armén givet att deras existensberättigande är att hindra dem. Från den bild som framkommer här skulle det rimligen räcka med mindre kustförsvarsstyrkor för att uppfylla denna roll. Här kommer Handels första definition av politik i underrättelsesammanhang, där militärattachéerna värnar om arméns budget och uppdrag relativt till flottan, till uttryck.

4.1.3 Övningsfrågan:

Inför beslutet om 1914 års härordning gav socialdemokraterna respektive det liberala samlingspartiet olika förslag på hur den svenska armén skulle övas.⁶⁵ Inom den dåvarande försvarsberedningen ansågs det socialdemokratiska förslaget att förkorta övningstiden till totalt 6 månader spegla en ”destruktiv och antinationell ståndpunkt i försvarsfrågan”. Med referens till en tidigare socialdemokratisk motion menade försvarsberedningen att det fanns en vilja till avvärjning inom socialdemokraterna. I övningsfrågan hävdade försvarsberedningen att övningstiden i nästan alla europeiska länder var betydligt längre än det var fråga om i Sverige, där en förkortning av de värnpliktigas övningstid sågs som en direkt försämring av den svenska krigsdugligheten.

Det liberala samlingspartiet låg enligt försvarsberedningen i linje med socialdemokraterna i åsikten att övningstiden för infanteriet kunde förkortas utan minskad militär effektivitet.⁶⁶ Från militärt håll efterfrågades grundligt inlärande av de värnpliktigas militära kunskaper och färdigheter, där ansedda brister i den dåvarande värnpliktsutbildningen identifierades i propositionen som låg till grund för 1914 års härordning. På frågor ställda under 1911 års exercisreglements-kommitté gällande utbildningstidens tillräcklighet framhöll arméfördelnings- och

---

⁶⁵ *Försvarsväsendets ordnande 1914*, Vol. 10, Förslag till reservationer i anledning av försvarsutskottets preliminära beslut. Stockholm: Norstedts och Söner 1914. 3–5.

⁶⁶ *Ibid*, 7–9.

infanteriregimentschefer att tiden inte räckte till för att ingjuta de värnpliktiga med för kriget nödvändiga kunskaper. Utan att stödja något förslag om rekrytskolans förkortning hävdade 1914 års försvarsberedning att synnerligen goda skäl fanns för den första tjänstgöringens utökande.

Den 5/1 1914 skrev den dåvarande militärattachén i Köpenhamn och Kristiania, Georg Ahlgren, en rapport angående försvarsrörelsen i Norge.⁶⁷ I rapporten nämner Ahlgren en norsk broschyr där generalmajor Holtermann ställer den norska arméorganisationen till svars genom att påpeka dess brister. Som lösning på problemen förordade Holtermann ett utökat antal dagar inom ramen för de norska repetitionsövningarna. Enligt Ahlgren kom detta förslag att möta en storm av ovilja, givet att förslaget ansågs vara löjligt och otillräckligt inom norska militära kretsar, som enligt honom bara något år tidigare hade varit för ett sådant förslag.

Ahlgren jämför detta mot sin beskrivning av dagsläget, där han menar att framstående norska militärer från både vänstern och högern kräver en ettårig värnpliktsutbildning. Detta förslag bemöttes enligt Ahlgren av välvilja och sympati bland stora delar av den norska befolkningen. Här hävdar han att frågan om ettårig värnpliktsutbildning på kort tid gått från att betecknas som vanvett till att vara på dagordningen, där den norska regeringen lovat att inom kort utsätta en försvarskommission i syfte att undersöka frågan.

I en senare rapport, skriven 7/3 1914, fortsätter Ahlgren att kommentera den norska försvarsrörelsen.⁶⁸ Här menar Ahlgren att den norska försvarsrörelsen haft stora framgångar i att driva igenom militära reformer trots en regering som enligt honom ställer sig avvikande till verkliga försvarsåtgärder. Med referens till överstelöjtnant Avatsmark, ordförande i stortingets militärkommitté, hävdar Ahlgren att det under 1914 troligen kommer att genomföras en rad militära förbättringar i Norge, där bland annat repetitionsövningarnas längd ökas för alla truppslag från 24 dagar till 30 dagar.

---

⁶⁷ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁶⁸ Id.

En föreslagen tidsökning av den norska rekrytskolan för infanteriet och kustartilleriet, från 68 till 90 dagar, hävdar Ahlgren troligen inte kommer att ske inom ramen för den redan tilltagna budgeten. Han nämner samtidigt hur Avatsmark påstått att denna fråga kommer skjutas upp till nästkommande år, där militära sakkunniga även i Norge kräver ett års utbildning för infanteriet.

Gällande utsikterna för värnpliktsutbildningens utökning i Norge hävdar Ahlgren att de militärt sakkunniga emellertid aldrig tänkt sig kunna genomföra en sådan genomgripande reform direkt. Som hinder för detta pekar han bland annat på behovet av att reformera den norska befälsinstitutionen, där det dåvarande systemet centrerat kring ”milisbefäl” ersätts med yrkesofficerare. Som ett första steg på vägen mot en ettårig värnpliktsutbildning lyfter Ahlgren inkrementella reformförslag i den riktningen. Det föreslås här enligt honom av den norska försvarsrörelsen att längden av de värnpliktigas fyra repetitionsövningar ska utökas från 24 till 30 dagar, samt att infanteriets och kustartilleriets rekrytskolor förlängs från 68 till 90 dagar.

I en rapport inkommen till det svenska lantförsvarsdepartementet 25/9 1914, sammanfattar Ahlgren vad han ser som viktigare militära händelser i Norge sedan april samma år.⁶⁹ Här nämner han återigen förlängningen av de norska repetitionsövningarna, där han nämner hur övningarna under 1914 för första gången haft ett spann om 30 dagar, och att det från militärt håll uttrycks stor tillfredsställelse kring detta.

I en rapport skriven den 10/10 1914 redogör Ove Agri, dåvarande militärattaché i Köpenhamn och Kristiania, för uttalanden framförda av den norska generalstabschefen gällande värnpliktsutbildningen i Norge.⁷⁰ Här lyfter han hur den norske generalstabschefen, major Strugstad, anser att en utökad utbildningstid är en nödvändig del i utvecklingen av den norska härorganisationen, och att Sverige är ett föregångsland i denna fråga. Agri nämner att Strugstad ser framför sig en inkrementell ökning av utbildningstiden för norska värnpliktiga.

---

⁶⁹ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁷⁰ Id.

Han vittnar även om att Strugstad vill se att Norge framöver implementerar en ettårig värnpliktsutbildning, men det att under rådande förhållanden varken är möjligt eller önskvärt. Enligt Agri pekar Strugstad här på att befälsförhållandena inte medger en sådan reform, då de norska befälen för närvarande är beroende och bundna av civila sysselsättningar. Underofficerare nämns här vara särskilt beroende av jordbruket, där Strugstad vill se att de framöver författar sig med uteslutande militärt arbete.

Agri hävdar vidare att Strugstad ser en ettårig värnplikt som önskvärd, men att försök att kräva dess införande i dagsläget kan förhindra möjligheterna att alls öka övningstiden. Strugstad förespråkar här enligt honom att den norska rekrytskolan utökas till att omfatta 4 månader för att nå ungefärlig paritet med Sverige i övningen av värnpliktiga. Detta i kombination med kravet om att de norska värnpliktiga genomför 4 repetitionsövningar om 30 dagar. Agri berättar även hur han frågat major Strugstad om den tillfälliga förlängda tjänstgöringstiden skulle komma att användas som medel för att driva igenom frågan om en ordinarie ökning. Det leende som Strugstad gav till svar kunde enligt Agri inte missförstås.

Den 8/1 1915 redogör Agri för en proposition där 90 dagars rekrytskola för delar av den norska krigsmakten föreslås.⁷¹ Han framhåller att förslaget gäller centrala vapengrenar inom armén samt de truppslag som ej ännu erhållit minst 90 dagars rekrytskola. Förslaget syftar enligt honom till att ge infanteriet en samlad övningstid om 240 dagar. De övriga truppslag som propositionen behandlar kommer enligt Agri få en samlad övningstid om 210 dagar.

I redogörelsen för den norska härens budget under 1915/1916, skriven 18/1 1915, anger Agri beaktansvärda anslagskrav.⁷² Som första punkt behandlar han den norska härens övningsbudget, där han noterar en utökning av anslaget från föregående år om 32,000 kr. Han ser denna ökning i huvudsak som ett resultat av de norska övningarnas utökade omfattning. Att dubbla rekrytstyrkor innefattande både 22- och 23-åringar samt dubbla årsklasser inkallats vid vissa brigader nämns här som en del i utökningen.

---

⁷¹ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁷² Id.

Han identifierar även en utökning i anslaget från föregående år om 606,000 kr i fråga om härens utrustning och förplägnad. Agri hävdar att merutgifterna huvudsakligen beror på ett utökat antal tjänstgöringsdagar, där han menar att den norska hären totalt sett erhållit cirka 300,000 fler tjänstgöringsdagar från föregående år.

I en rapport skriven den 18/1 1915, återkopplar Agri till den norska propositionen som föreskriver 90 dagars rekrytskola för de truppslag inom den norska hären som tidigare haft kortare sådan.⁷³ Han kommenterar även den norska regeringspressens uttalanden kring förlängningen av härens utbildningstid, där han menar att den norska regeringspressen vill göra gällande att den föreslagna förlängningen endast gäller för 1915. Att en permanent ökning av härens utbildningstid inte är påtänkt, som Agri menar att den norska regeringspressen ivrigt hävdar, strider enligt honom mot den allmänna hållningen.

Utan att referera till en särskild källa hävdar han att det finns en allmän övertygelse om att en permanent ökning av den norska härens övningstid kommer att föreslås av den norska regeringen. Han menar att frågan kommer tas upp redan innevarande år och att den norska regeringen även nästkommande år kommer föreslå ökning av härens övningstid. Förslag till ökning av härens övningstid kommer omfattningsmässigt att likna de som redan förts fram för 1915, enligt honom.

Den 8/2 1915 återkopplar Agri till propositionen om minst 90 dagars rekrytskola för den norska hären. Han berättar att norska stortingets militärkommitté har behandlat och överlämnat sitt betänkande i frågan, och att flera av kommitténs medlemmar ser nödvändigheten i att utöka härens utbildningstid. Han hävdar att kommitténs hållning speglar en vilja att tillgodose behovet av utbildad personal. Enligt honom ska även det norska stortingets militärkommitté vara för att den föreslagna utökningen av härens utbildningstid antar en permanent karaktär inom ramen för den ordinarie härbudgeten i stället för de temporära neutralitetsvärnsbudgetarna.

---

⁷³ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

Han kommenterar vidare den norska regeringspressens uttalanden i övningsfrågan. Utökningen av härens utbildningstid framhålls av regeringspressen som en temporär reform av vikt för neutralitetsvärnet, enligt honom. Agri hävdar att den norska regeringen trots detta, vid förfrågan av det norska stortingets försvarskommitté, känt sig tvungen att förklara att detta inte är deras egentliga hållning. Den norska regeringen yttrade här att den utökade övningstiden oavkortat skulle användas till rekryternas utbildning snarare än att tillgodose det norska neutralitetsvärnets behov. Detta anger Agri som bevis på att den norska regeringen erkänt behovet av en permanent ökning av utbildningstiden.

Sammanfattande analys, övningsfrågan:

Sammantaget målar Ahlgren och Agri upp en bild av att övningstiden inom den norska krigsmakten inkrementellt ökar och att den norska regeringen givet politiska påtryckningar från civilt såväl militärt håll ser sig nödgade att tillmötesgå krav på utökad utbildningstid. Genom att framhäva att Norge ser upp till och försöker nå paritet med Sverige i övningsfrågan legitimerar man den utökning i övningstid som 1914 års svenska försvarsberedning förordat. Viljan att utöka utbildningstiden i Sverige legitimeras här genom att ständiga beskriva norska militärer som ivriga förespråkare av en ettårig värnpliktsutbildning, där det i vaga ordalag även hävdas att det finns en bred politisk uppslutning i Norge kring utbildningstidens utökande. Kommentarererna kring den norska regeringens svårighet att föra en självständig politik identifierar samtidigt den politiska vanskligheten i att motsäga sig kraven om utökat utbildningstid.

Enligt Handels första definition av politik i underrättelsesammanhang har varje aktör för avsikt att maximera sitt inflytande i frågor som rör arbetskraft, budgetfrågor och det egna uppdraget. En ökning av utbildningstiden för svenska värnpliktiga har rimligen stora implikationer för arméns budget och tillgång till utbildat manskap. Genom att delge underrättelser som stöd för en utveckling i denna riktning är det här tydligt att militärattachéerna mer eller mindre medvetet producerat underrättelser som stöd för den svenska arméns intressen i linje med Handels taxonomi.

Enligt Handels tredje definition av politik i underrättelsesammanhang står förvrängning av delgivna underrättelser i syfte att främja ett visst resultat i konflikt med det ”rent

professionella” underrättelsearbetet. Samtidigt levererar attachéerna underrättelser i egenskap av att vara militärer. I detta sammanhang är det intressant att både Ahlgren och Agri vittnar om ett behov av att professionalisera den norska officerskåren som ett led i att möjliggöra en utökning av utbildningstiden. Om militärattachéer ses som ett uttryck för militär professionalisering verkar det i detta fall som att de producerar underrättelser i självberättigande syfte, där militäryrkets professionalisering rationaliseras. Detta kan anses spegla Handels fjärde definitionsform, där underrättelser kan syfta till att stödja egenintressen, i detta fall inom en professionell yrkesgruppering.

4.2 Andra operationaliserade frågeställningen

Hur förhåller sig militärattachéerna till professionalisering, vilka ideal framkommer kring detta och finns det tecken på en professionell underrättelsekultur där förmågan att framföra självständiga bedömningar värdesätts?

Den 24/6 1915 redogör Ove Agri, dåvarande militärattaché i Köpenhamn och Kristiania, för karaktärsdragen hos framstående norska militärprofiler.⁷⁴ Här beskriver han den norske kommenderade generalen samt generalinspektören för infanteriet, generalmajor Krohn, som han menar åtnjuter gott anseende inom den norska armén. Synpunkterna från Krohn är enligt Agri alltid sakliga och goda, om än väl detaljcentrerade. Han hävdar att Krohn till skillnad från majoriteten av de norska befälen inte är en politiker. I positiva ordalag målar Agri upp bilden av Krohn som en man med ett militäriskt och prydligt yttre. Han nämner vidare hur Krohn framhållit olämpligheten i att han själv erhåller flera befattningar samtidigt och att han ständigt arbetat för dessa befattningars åtskiljande.

Den norske generalstabschefen, generalmajor Strugstad, beskrivs av Agri som en arbetsam och flitig officer med ett jovialiskt yttre. I negativa ordalag menar han att Strugstad är en försiktig man utan större begåvning som saknar initiativförmåga och vacklar i sina beslut. Enligt Agri ska det ha påståtts att Strugstad i stor utsträckning ligger i händerna på avdelningscheferna.

---

⁷⁴ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

Generalmajor Lowzow, den norske generalinspektören för kavalleriet, beskrivs av Agri som en utpräglad politiker vars karriär snarare än på militär grund skett inom politiken. Han beskriver här Lowzow som en utpräglad vänsterman om än försvarsvänlig, och noterar att han troligen inte kommer att göra några inlägg för förbättringen av den vapengren han tillhör. Enligt Agri ska Lowzow inte besitta några vidare taktiska kunskaper.

Generalmajor Bötter, den norske generalinspektören för fältartilleriet, anses enligt Agri vara en duglig chef och intresserad militär. Han framhäver i negativ mening att Bötter saknar tillräcklig kraft, särskilt i befordran av andra officerare, där han enligt Agri som ett tecken på svaghet och vänlighet hjälpt fram individer som inte är särskilt kvalificerade.

Generalmajor Holtfodt, den norske försvarsministern, beskrivs av Agri som en duglig man som på militär väg gjort god karriär. Här nämns Holtfodts arbete vid den norska generalstaben, som kommandant vid fästningen Oscarsborg, samt kommenderingen till generalinspektör för fästningsartilleriet. Agri beskriver honom som en kraftig, initiativrik och målmedveten man som inte skyr att ta ansvar. Han påpekar att Holtfodt trots sin egenskap av att vara ”vänsterman” och ”utpräglad politiker” är försvarsvänlig, och lyfter att han vågat sätta sin person på spel i genomdrivandet av åtskilliga militära krav, sin partihemvist till trots. Enligt Agri ska den allmänna opinionen kring kriget ha gett Holdtfodt stort stöd i detta arbete.

Generalmajor Ræder, den norske generalinspektören för ingenjörsvapnet, ska enligt Agri vara en ståtlig, kraftig och energisk typ med anseende för duglighet och goda taktiska kunskaper. Han kan enligt Agri arbeta snabbt även om han har ryktet om sig att vara lat. Agri tar även fasta vid Ræders militära karriär, där han nämner att han tjänstgjort som infanterist, generalstabsofficer och inspektör för ingenjörsvapnet.

Generalmajor Ebbesen, chef för den 1:a norska brigaden och före detta generalstabsofficer, beskrivs av Agri som en pliktuppfyllande och arbetsam man som ansetts vara duglig. Han hävdar att Ebbesen nog aldrig varit ett taktiskt snille som numera är trött på tjänsten och påvisar tecken på fysisk och psykisk svaghet.

Generalmajor S. Bull, chef för den 2:a norska brigaden tillika landets före detta försvarsminister är enligt Agri en av Norges kunnigaste och dugligaste generaler. Hans militära bakgrund lyfts av Agri där befordringar inom generalstabens olika grader nämns särskilt. Att Bull studerat i både Tyskland och Frankrike samt åtnjuter gott anseende inom den norska armén givet stora militära kunskaper och gott taktiskt vetande tar även Agri fasta vid. Han nämner särskilt Bulls kommendering till generalmajor och beskriver honom som en mycket älskvärd och omtyckt man.

Generalmajor A. Lund, chef för den 3:e norska brigaden, har enligt Agri påvisat goda akademiska kunskaper. Samtidigt menar Agri att Lund trots sitt goda huvud saknar militär kunskap och rutin, samt att han inte gett bevis på några större taktiska kunskaper. Detta tillskriver Agri en bristande militär utbildning där han lyfter att Lund för det mesta lagt sin tid på yrket som ingenjör. ”En duglig civilingenjör men bra nog lite fältherre” hävdar Agri att en officer ska ha yttrat gällande Lund i ett annat sammanhang.

Generalmajor von Munthe af Morgenstierna, chef för den 4:e norska brigaden, är troligtvis enligt Agri Norges dugligaste general. Agri nämner att han passerat alla grader inom generalstaben samt tjänstgjort i både Tyskland och Frankrike. Som en konsekvens av sina vidgade kunskaper, sin begåvning och militära duglighet ska af Morgenstierna enligt Agri ha skapat sig ett gott anseende inom norska armén. Agri nämner även hur han givet sin ställning som ”utpräglad högerman” fått många motståndare inom militära vänsterkretsar i Norge. Samtidigt poängterar Agri att af Morgenstierna inte är någon yrkespolitiker, men att han med ”utpräglade sym- och antipatier ” förenar en ganska stor svaghet för popularitet. Han refererar även till en generalstabskapten vid namn J. L´orange, som tillskrivit af Morgenstierna ett orubbligt lugn och en förmåga att driva igenom kloka och praktiska åtgärder i tider av stor oro. L´orange ska enligt Agri ha hävdad att af Morgenstierna genomgående visat på energi och mod i sitt ansvarstagande.

Generalmajor Spörck, chef för den norska 5:e brigaden samt tidigare norsk försvarsminister, är enligt Agri en utpräglad politiker med vänstersympatier. Samtidigt menar han att Spörck i grunden lär ha en konservativ åskådning med referens till dennes tid som överadjutant hos kung Haakon. Agri beskriver honom som en personligen mycket älskvärd person, men att åsikterna kring Spörck är vitt skilda i ”utpräglade sym-

och antipatier.” Han hävdar vidare att Spörck gjort sin karriär på politisk väg och att hans militära färdigheter troligen inte är särskilt framträdande. Detta med särskild referens till dennes vänskap med Norges socialliberala statsminister Gunnar Knudsen, som Agri menar banat vägen för Spörcks befordringar. Här hävdar Agri att han från åtskilliga håll hört honom karaktäriseras som en bluff. Samtidigt menar han att Spörck besitter egenskaper för att vara en nog så duglig stabschef givet en offensiv anda och en vilja att ta ansvar.

I samma rapport ger Agri en beskrivning av framstående profiler inom den norska marinen. Den norska kommenderade amiralen, amiral Dawes, som tidigare varit politiker och statsråd karaktäriseras av Agri som en intelligent man med ”föga solid karaktär”. Enligt honom framhåller andra Dawes som en stor ”räv”, vilket Agri menar stämmer överens med hans egen uppfattning. Chefen för marinstaben, kommandör Berglund, beskrivs å sin sida av Agri som en solid, duglig och ”käck” sjöman. Chefen för den norska sjökrigsskolan, kommandör Dahl, sägs enligt Agri vara betydligt överlägsen de tidigare kommandörerna Kielland och Gade både personligen och militärt.

I en rapport skriven den 20/9 1915 kommenterar Agri disciplinen i den norska armén där han identifierar stora brister.⁷⁵ Som orsak till detta pekar han på den korta tjänstgöringstiden och vad han kallar för antimilitaristiskt och socialistiskt mullvadsarbete. Han nämner även specifikt underofficerarnas ”politiserande” och ”indisciplinära fackföreningsarbete” som en möjlig orsak till den bristande disciplinen i negativa ordalag.

Den 6/11 1915 kommenterar Agri ett tal från den norske försvarsministern.⁷⁶ Talet, en framställning av vad Norge gjort för att hävda sin neutralitet, ställer sig Agri kritiskt till. Han hävdar att försvarsministern i en färgglad skildring försöker ge sken av att Norges armé och flotta står fullt rustade och redo att nästan ögonblickligen agera mot uppkomna hot. Enligt Agri kommer detta tal inte att ge någon större effekt i Norge, där han hävdar att det ”inom vida kretsar” råder en känsla av att minsta möjliga gjorts inom

---

⁷⁵ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁷⁶ Id.

försvarspolitik, och att talet även utomlands kommer mötas med misstro. Här refererar Agri specifikt till generalkrigskommissarie Bratlie, som han menar omedelbart trädde fram och reducerade försvarsministerns uppgifter till dess rätta värde.

29/6 1916 kommenterar Agri diverse generalsutnämningar i Norge.⁷⁷ Här menar han att det i Norge råder stort missnöje med försvarsministerns ”omotiverade förhållande” i tillsättandet av vakanta generalsbeställningar. Enligt honom ska generalkrigskommissarie Bratlie ha gått skarpt till rätta med försvarsministerns förhållningspolitik och antyder samtidigt att försvarsminister Holdtfoth bemött interpellationen på ett sätt som försvagar hans ställning. Här refererar Agri även till högertidningen Morgenbladet, där han menar att Holdtfoth blir föremål för saklig och hård kritik. Generellt sett menar Agri även att utnämningarna av nya generaler i Norge skett på politiska grunder och av anciennitetsprincip snarare än att goda generalsegenskaper bejakats.

Georg Lindh, dåvarande militärattaché i Kristiania och Köpenhamn, skrev den 25/6 1918 en rapport där han kommenterar den norska vinterutbildningen.⁷⁸ Här refererar han till en uppsats författad av den norske kaptenen O. Middelfart publicerad i ”Norsk Militärt Tidskrift”. Enligt Lindh anses Middelfart, i egenskap av att vara lärare vid krigshögskolan och chef för kadettkompaniet, vara en av Norges experter på området vinterutbildning. Uppsatsen som Lindh refererar till klargör enligt honom de brister som finns inom den norska vinterutbildningen där samtidigt önskemål vilka syftar till att avhjälpa problemen framhålls.

Den 24/8 1918 bifogar Lindh en tidningsartikel skriven av S. Jenssen, överste tillika chef för södra Trondheims infanteriregemente, där bristerna i det norska infanteriets utbildning lyfts.⁷⁹ Lindh menar här att inga anmärkningar kring kritikens riktighet torde kunna anmärkas och att kritiken i viss mån är riktad mot försvarsministern, som enligt honom allmänt anses lägga för stort intresse på materielanskaffning. Detta på bekostnad av truppers övning.

---

⁷⁷ KrA/0200/007:H/E I ak/1.

⁷⁸ KrA/0200/007:H/E I ak/3.

⁷⁹ Id.

Sammanfattande analys, andra operationaliserade frågeställningen:

I de källor som behandlar militärattachéernas ideal kring professionalisering antyds en koppling mellan vurmandet av militära fackkunskaper och ett ideal kring förmågan att framföra självständiga bedömningar inom ramen för den egna kompetensen.

Särskilt i Ove Agris karaktärisering av norska officerare, en nyckelkälla i sammanhanget, framkommer en misstro mot officerare som gjort karriär på politisk väg. Generalmajor Spörck och amiral Dawes beskrivs exempelvis som en ansedd bluff respektive en ”räv”. Å andra sidan lyfts Af Morgenstierna som en högst duglig general med hög militär kompetens kapabel att driva igenom beslut trots antipatier från vänstern. Att Agri utmärker Af Mogenstierna och Krohns distans till politiken, och samtidigt genomgående i alla sina redogörelser vurmar för militära fackkunskaper, kan här ses som ett tecken på en ”underrättelsekultur” i en militär kontext där självständigheten till politiken betonas.

Georg Lindhs kommentarer till Middelfarts och Jenssens bedömningar i utbildningsfrågan, där kritik mot den förda politiken förs fram inom ramen för deras kompetens inom vinterutbildning respektive infanteristrid, kan ses som ett ytterligare exempel i sammanhanget. Agris redogörelse för generalkrigskommissarie Bratlies tillrättavisande av försvarsminister Holdtfodts ”förhållningspolitik” förstärker bilden av ett ideal där militära fackmän kan och bör tillrättavisa politiker för att driva igenom beslut som anses rationella ur en professionell militär synvinkel. Den negativa beskrivningen av A. Lunds brist på militär utbildning antyder även här att de militära fackkunskaperna anses vara grundläggande för status och tolkningsföreträdet i militära frågor, vilket styrks av Agris kritik mot att de norska generalsutnämningarna skett enligt anciennitetsprincip. Kanske mest talande för idealet att i konflikt med politiken framföra självständiga bedömningar är Agris beskrivning av försvarsminister Holdtfodt, som trots sin partitillhörighet och sina vänstersympatier satt sin person på spel i genomdrivandet av åtskilliga militära krav. Givet att Agri lyfter Holdtfodts militära bakgrund och samtidigt beskriver honom som initiativrik, ansvarsfull och kraftig går det att koppla detta till vurmandet för de militära fackkunskaperna.

I Handels andra definition av ordet politik i underrättelsesammanhang berörs politik som förhandlingsprocess. Politisk kompromisskapande mellan olika organisationer,

vilket syftar till gemensamt acceptabla lösningar, föreskrivs här gå emot det professionella idealet bland underrättelseexperter där det mest rationella beslutet är målet. Här återfinns stora likheter med den bild som framkommer i materialet gällande militärattachéernas inställning till professionalisering, där militära fackkunskaper till synes sammanfaller med ett ideal att tillrättavisa politiker. Å ena sidan beskrivs officerares renodlade politiska engagemang i negativa ordalag. Å andra sidan beskrivs de fall där officerare med grund i militär kompetens framfört saklig kritik mot den förda politiken i positiva ordalag.

5. Resultatdiskussion

I vilken utsträckning kan Handels taxonomi gällande underrättelsepolitiserings förklara hur militärattachéer rapporterade kring militärpolitiskt viktiga frågor i anslutning till första världskriget?

Materialet vittnar om en mer eller mindre medveten tendens hos militärattachéerna, där det egna inflytandet i områden som rör arbetskraft, budgetfrågor och det egna uppdraget skyddas i linje med Handels första definition av politik i underrättelsesammanhang. Detta kommer enligt min mening tydligast till uttryck i de fall där det finns en tydlig motpart i konkurrensen om statliga medel, där rapporteringen kring de ryska möjligheterna att genomföra landstigningsoperationer tydligt nedtonar risken för att en sådan kan genomföras mot Sverige. Således har militärattachéerna i detta fall, medvetet eller ej, producerat underrättelser som antyder att flottans dåvarande existensberättigande, att förhindra landstigningsföretag, inte är ett rimligt hot att spendera statliga medel på. Den kritik som framfördes 1911 kring att skapandet av en regelrätt slagflotta skulle ske på bekostnad av armén och flottans defensiva lokalstyrkor kan i sammanhanget ses som uttryck för det nollsummespel som Handel föreskrivit mellan myndigheter i kampen om statens begränsade medel. Här har både Wachtmeister och Adlercreutz, som till synes lojala förespråkare av den egna vapengrenen i hemlandet producerat underrättelser som rimligen skulle kunna användas för att legitimera denna kritik.

Misstron mot politiskt kompromisskapande som en del av ett professionellt ”underrättelseideal” tar ett tydligt uttryck i Ove Agris skildringar av norska officerare i linje med Handels andra definitionsform. Även om det professionella ”underrättelseidealet” i detta fall existerar inom en militär kontext, är det tydligt att vurmandet för den militära kompetensen och expertstatusen sammanfaller med en misstro mot de som gör karriär på politisk väg. Samtidigt lyfts konsekvent de militärer som ställt politiska beslutsfattare till svars och sakligt påpekat hur förhållandena inom det militära, alltså inom ramen för deras egna värv och kompetens, kan förbättras. Detta exemplifieras och styrks inte minst av hur Georg Lindh lyfter Middelfarts och Jenssens kritik, där Middelfart i egenskap av att vara expert på vinterutbildning och Jenssen i egenskap av att vara chef för ett infanteriregemente, uttalar sig i frågan om vinter- respektive infanteriövning. Här antyder källorna på att den militära sakkunnigheten sågs som en legitimerande faktor i framförandet av kritik mot förd politik. De norska militärer som med handlingskraft och initiativförmåga driver igenom militära krav trots politiskt motstånd, lyfts i positiv dager samtidigt som maktpolitiskt spel beskrivs i negativa ordalag. Detta oavsett om de är vänster eller högersympatiserande. De fall där officerare med grund i militär kompetens framfört saklig kritik mot den förda politiken lyfts å andra sidan i positiva ordalag. Detta styrker Handels generella utsagor som grundar sig i konflikten mellan en professionell identitet och en politisk förhandlingsprocess, där den militära sakkunnigheten i detta fall ser ut att sammanfalla med ett vurmande för de som argumenterar för vad som anses vara rationellt ur deras militärprofessionella perspektiv.

Alltså har Handels taxonomi viss förklaringsgrad i förståelsen av hur underrättelser politiserats i en historisk kontext präglad av det militära yrkets professionalisering. Att svenska militärattachéer rapporterat kring en norsk inrikespolitisk kamp i försvarsfrågorna, där professionella bedömningar ställs mot förd politik, är i sig anmärkningsvärt och anses här spegla militärattachéernas egna intressen som aktörer inom den svenska officerskåren. Militärattachéernas axiom, att allsidigt rapportera om militära förhållanden, har i dessa fall fått ett högst politiskt uttryck enligt min mening. Rapporteringen speglar till synes den egna försvarspolitiska situationen i Sverige, där officerskåren i allra högsta grad tog del i en övergripande försvarspolitisk förhandlingsprocess. Här har militärattachéerna medvetet eller omedvetet påverkats i vad de väljer att rapportera kring i linje med Handels taxonomi, där yrkesmässiga

intressen och kompetenser står i konflikt med en politisk verklighet. Materialet ger ett latent uttryck för att militärattachéerna, särskilt i frågor där det finns en tydlig motpart i konkurrensen över statens begränsade medel, vinklar delgivna underrättelser för att tillgodose beslut som är gynnsamma för armén.

I frågan om reservtrupper vittnar materialet om en tämligen spridd syn på reservfördelningarnas militära värde. Hade Handels lagmässiga påstående att byråkratier med operativt ansvar producerar underrättelser som stöd för sina egna program stämt i sammanhanget torde en tydligare vinkling ha skett, där reservfördelningarna i stället hyllas. Här brister förklaringsgraden i Handels taxonomi något när det ställs mot det empiriska materialet. Tar man däremot fasta på individen är det tydligt att Ove Agri konsekvent rapporterat om betingelser kring den norska reservstaten. Detta kan tolkas som att Handels taxonomi har ett förklarande värde även på individnivå. Att skapandet av en reservstat sågs som en viktig reform i 1914 års försvarsberedning samtidigt som Agri konsekvent producerat underrättelser som följer hur Norge tar beslut i frågan exemplifierar hur arméns intressen speglas i rapporteringen. Då en utökning av den aktiva svenska officerskadern inte sågs som aktuellt i 1914 års försvarsberedning är det möjligt att skapandet av en reservstat var ett billigare alternativ som lättare kunde säljas in i politiska kretsar, som samtidigt värnade om arméns tillgång till militär kompetens. Här har Agri producerat underrättelser som stöd för arméns politiska linje. Detta givet att rapporterna vittnar om hur Norge infört nya och utökade utbildningar för reservunderbefäl, där han inte minst lyfter hur reformerna till låg kostnad införts inom befintliga skjutskolor. På så vis legitimerar Agri 1914 års härordning genom att påvisa dess relevans även i Norge samt orienterar den genom att exemplifiera hur den i praktiken kan genomföras.

6. Slutdiskussion

Att ett sentida teoretiskt ramverk som berör konflikten mellan politik och underrättelsearbete som profession går att applicera på svensk militärattachérapportering under första världskriget är i sig intressant. Handel skiljer mellan det professionella underrättelseidealet, där ”det bästa möjliga rationella beslutet” är målet, och skadlig men vanligt förekommande politisk inverkan i underrättelseprocessen. Detta tankesätt kan i sig ses som ett uttryck för en professionell underrättelsekultur, där politisk inblandning ses som något negativt. Ove Agri är i detta sammanhang högst intressant även om han som militärattaché kanske främst identifierar sig med den militära professionen. Det ideal som jag menar att han ger tydligt uttryck för, där självständigheten till politiken ses som något positivt och förmågan att framföra självständiga tolkningar i motstånd till politiken vurmas för, är här ett möjligt förtecken till den professionella underrättelsekultur som Handel personifierar, även om den framkommer i en svensk, militär kontext.

I relation till Matthew M. Aids och Alfred Vagts forskning blir detta arbetes resultat intressant, där rapporteringen i min mening ger ett svenskt uttryck för dels en vapengrenscentrerad lojalitet, dels en anpassning till svenska inrikespolitiska förhållanden bland militärattachéerna. Det finns egentligen få exempel i materialet där militärattachéerna uttryckligen argumenterar för arméns intressen. Sätts däremot rapporteringen i sitt sammanhang, där jag har tagit fasta på tre viktiga frågor i förhandlingarna om 1914 års härordning, kan en viss tendens urskiljas där arméns intressen, uppdrag och manskap värnas om. Detta särskilt när det finns en tydlig motpart, läs flottan, i konkurrensen om statliga medel.

Samtidigt finns ett validitetsproblem i att låta vad ett fåtal militärattachéer ger uttryck för ta allt för stor plats i den större frågan om hur militäryrkets professionalisering yttrat sig i underrättelsedelgivning sett ur en politisk synvinkel. Den empiriska avgränsningen inriktar sig på en historisk period i Sverige präglad av stora intressekonflikter mellan officerskåren och politiska beslutsfattare. Här är det möjligt att betonandet av självständigheten till politiken och rapportering i linje med den egna vapengrenens intressen snarare är ett symptom av det samtida politiska landskapet i Sverige. Agrells

utsago, att samhällsstrukturen blir gränssättande för relationerna inom den ”nationella underrättelsefunktionen” gör sig här påmind. Att här applicera Handels taxonomi på andra perioder, där politiska spänningar inte är lika påfallande, skulle troligtvis utmana teorin på ett bättre sätt givet att politiska skiljelinjer troligen blir svårare att identifiera. Black har som nämnts pekat på hur manipulering av den allmänna opinionen kom att spela en större roll i politisk kultur rent allmänt under den studerade perioden. Här är framförallt den norska rapporteringen intressant, där referenser till den allmänna opinionen ofta används i syfte att framföra en viss poäng, här tydligt exemplifierat i övningsfrågan.

Ur ett reliabilitetsperspektiv är tillämpningen av Handels taxonomi positivt. Tillämpningen av en kvalitativ textanalys, där forskarens egen tolkningsram och förståelse har stor betydelse för hur källmaterialet tolkas, regleras i tillämpningen av en teori. Genom att tydligt definiera fyra analytiska kategorier öppnar jag upp för andra att testa mina tolkningar på liknande material, där operationaliseringen av teorin som tydligt definierad tolkningsram ökar den intersubjektiva prövbarheten.

Gällande representativiteten i denna studie är det problematiskt att Ove Agri blir tonsättande i den andra operationaliserade frågeställningen, även om andra militärattachéer såsom Ahlgren och Lindh i min mening ger uttryck för samma ideal. Vidare forskning skulle här kunna ge vidare empirisk tyngd till de slutsatser som dras i detta arbete, där möjligheterna att generalisera blir större särskilt om andra perioder behandlas.

Att rapporteringen gällande Ryssland inte får samma utrymme som den gällande Norge i undersökningsdelen kan tolkas som att Handels taxonomi inte är applicerbart på en stor del av materialet. Samtidigt är det just här som jag menar att teorin visar störst analytisk nytta, där Adlercreutz tyska källa tydligt nedtonar risken för ryska landstigningar. När detta ställs mot konkurrensen mellan flottan och armén i den organisatoriska viljan att säkra sin egen finansiering, som betonas av Handel, bidrar taxonomin med en logisk förklaring till varför Adlercreutz rapporterar detta.

Sammantaget har detta arbete bidragit med ny empirisk kunskap centrerat kring svenska förhållanden i ett anglosaxiskt dominerat forskningsfält, där förståelsen av

underrättelsers politisering ofta är baserad på empiriska iakttagelser från andra länder. Den socioprofessionella förändring av den svenska officerskåren som Gunnar Artéus redogjort för föregår här en situation där svenska militärattachéer mer eller mindre uttryckligen är färgade av arméns intressen i sin rapportering. Gunnar Artéus slutsats, att socioprofessionell förändring inom officerskåren föranledde ett passionerat intresse i försvarsfrågorna, stärks av detta arbetes resultat. Här visar inte minst militärattachérapporteringen från Norge på ett starkt intresse för landets försvarsrörelse och ett vurmande för att tillrättavisa politiker. Stora likheter återfinns även med de generaliseringar som gjorts av inte minst Alfred Vagts, som pekat på en vapengrenscentrerad lojalitet i ljuset av specialiseringstrenden, som i min mening är högst relaterad till professionaliseringsprocessen.

7. Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor:

- Krigsarkivet (KrA), Generalstaben (0200), Utrikesavdelningen 1882–1939 (007:H). Norge, inkomna skrivelser, rapporter och meddelanden från militärattachén i Kristiania och Köpenhamn m.m. (E I ak), Vol. 1–3.
- KrA, Generalstaben (0200), Utrikesavdelningen 1882–1939 (007:H). Ryssland, inkomna skrivelser, rapporter, med meddelanden från militärattachén i Petersburg/Moskva m.fl. (E I an), Vol. 1-2.

Tryckta källor:

- *Försvarsväsendets ordnande 1914*. Vol. 3, Lantförsvarets ordnande: Ny härordning, vissa engångskostnader m.m. Stockholm: Norstedt & Söner, 1914.
- *Försvarsväsendets ordnande 1914*, Vol. 10, Förslag till reservationer i anledning av försvarsutskottets preliminära beslut. Stockholm: Norstedts och Söner 1914.
- *Försvarsväsendets ordnande 1914*. Bilagor till andra försvarsberedningens principbetänkande angående arméns och flottans inbördes betydelse för Sveriges försvar. Stockholm: Norstedts & Söner, 1914.

Litteratur:

- Agrell, Wilhelm. *Underrättelserevolutionen*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, 1978.
- Aid, Matthew M. Sins of Omission and Commission: Strategic Cultural Factors and US Intelligence Failures During the Cold War. I *Intelligence and Strategic Culture*. Isabelle Duyvesteyn (red.). London, New York: Routledge. 2013. 39-55.

- Artéus, Gunnar. Den svenska officerskårens politiska uppfattning år 1914. i *Mellan björnen och örnen: Sverige och Östersjöområdet under det första världskriget 1914–1918*. Johan Engström, Lars Ericson (red.). Visby: Gotlands Fornsal, Landsarkivet. Stockholm: Armémuseum, Krigsarkivet. 1994, 81–86.
- Berglund, Louise. Ney Agneta. *Historikerns hantverk: Om historieskrivning, teori och metod*. Lund: Studentlitteratur, 2015, 159–161.
- Black, Jeremy. *War and the Cultural Turn*. Cambridge, UK: Polity Press, 2012.
- Brandal, Nik. Brazier, Eirik och Teige, Ola. Securing the state: The First World War and the birth of the modern surveillance state in Scandinavia. i *Histories of Surveillance from Antiquity to the Digital Era*. Andreas Marklund, Laura Skouvig (red.). London, New York: Routledge, 2021, 105-121.
- Cronenberg, Arvid. Säkerhetspolitik och krigsplanering: Huvudlinjer i arméns operativa planering 1906–1945. I *Neutralitet och försvar: Perspektiv på svensk säkerhetspolitik 1809–1985*, Bo Hugemark (red.). Stockholm: Norstedst Tryckeri, 1986, 44–165.
- Droste, Heiko. Hieronymus von Birckholtz: Sveriges förste underrättelseman. I *Personhistorisk tidskrift*. Vol. 94, 1998, 76-98.
- Duyvesteyn, Isabelle. Intelligence and Strategic Culture: Some Observations, i *Intelligence and Strategic Culture*, Isabelle Duyvesteyn (red.). London, New York: Routledge. 2013. 83-92.
- Esaiasson et al. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle individ och marknad*, 4:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2012.
- Handel, Michael I. *War, Strategy and Intelligence*, London, Totowa N.J: Frank Cass, 1989, 187-188.
- Holme, Idar Magne. Solvang, Bernt Krohn och Nilsson, Björn. *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur, 1997,
- Patel, Runa och Davidson, Bo. *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur, 2015.

- Stout, Mark. World War I and the birth of American intelligence culture. *Intelligence and National Security*, Vol. 32, Nr. 3, 2017, 378-394.
- Thurén, Torsten och Werner, Jack. *Källkritik*. 4:e uppl. Stockholm: Liber, 2020.
- Ulfving, Lars. *Spegellabyrinten: operativ-strategisk underrättelsetjänst – något om teori, empiri och metod*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2004, e-bok.
- Vagts, Alfred. *The Military Attaché*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1967.
- Westberg, Jacob. *Svensk neutralitetspolitik*. Stockholm: SNS Förlag, 2010.
- Åselius, Gunnar. Militärattachéerna i S:t Petersburg: En undersökning av det svenska underrättelseväsendets professionalisering 1885–1917, *Militärhistorisk tidskrift*, 1990, 7–44.

